CZU: 821.135.1(478).09-1
https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.22

SPAȚIUL SACRU ÎN POEZIA LUI VASILE ROMANCIUC

Silvia LUPAN
Institutul de Filologie „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-5488-3219

Rezumat. *Articolul de față abordează problematica spațiului sacru în poezia lui V. Romanciuc, pornind, mai întâi, de la definiția oferită sacrului de către M. Eliade și R. Caillois. Folosind dihotomia lui înlăuntru și a lui în afară, propusă de R. Caillois, dar utilizată și de G. Bachelard, a fost realizată o delimitare a spațiului sacru dinlăuntru în trei niveluri situate concentric: casă, sat, țară, care dau un sens profund ființării, reprezentând un reazem existențial. Atunci când aceste spații sacre nu sunt accesibile, acestea pot fi accesate prin intermediul amintirilor/memoriei, devenite spații de depozitare. Totodată, înlăuntrul include și anumiți agenți perturbatori, a căror acțiune este însă anihilată de proximitatea sacralității. În volumele de poezie apărute după 1990, spațiul sacru este transformat într-o lume în descompunere, în surpare, o lume pe dos, care pășește grăbită pe calea desacralizării.*

Cuvinte-cheie: *sacru, desacralizare, spațiul dinlăuntru, spațiul din afară, centrul lumii, nucleu existențial.*

The Sacred Space in Vasile Romanciuc's Poetry

Abstract. *This article addresses the issue of sacred space in the poetry of V. Romanciuc, starting, first of all, from the definition of the sacred offered by M. Eliade and R. Caillois. Using the dichotomy of inside and outside, proposed by R. Caillois, but also used by G. Bachelard, a demarcation of the sacred space within into three concentrically situated levels: house, village, country, which give a profound meaning to being, representing an existential grounding. When these sacred spaces are not accessible, they can be accessed through memories/memory, which have become storage spaces. At the same time, the inside also includes certain disruptive agents, whose action is, however, annihilated by the proximity of sacredness. In the volumes of poetry published after 1990, the sacred space is transformed into a world in decay, a world in collapse, a world upside down, a world that is hurriedly walking down the path of desacralization.*

Keywords: *sacred, desacralization, inner space, outer space, center of the world, existential core.*

Atunci când vorbim despre spațiul sacru, trebuie, mai întâi, să „vizităm" noțiunea de sacru, în general, și tot ce îi este conex, iar în acest scop vom apela la

studiile lui Mircea Eliade (*Sacrul și profanul*; *Încercarea labirintului*; *Nostalgia originilor*) și Roger Caillois (*Omul și sacrul*).

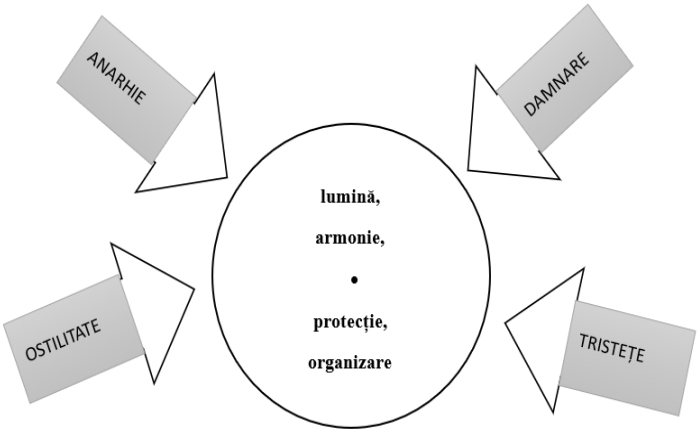
Sacrul. În primul rând, Eliade vede sacrul ca pe ceva „opus profanului" (2005, p. 12), definiție pe care o întâlnim, cuvânt cu cuvânt, și la Roger Caillois. Cum ni se arată sacrul? Prin hierofanii – „manifestarea a ceva care este «altfel», a unei realități care nu aparține lumii noastre în lucruri care fac parte integrantă din lumea noastră «naturală», «profană». (…) Exprimând sacrul, un obiect oarecare devine *altceva*, fără a înceta să fie el *însuși*" (*Ibidem*, p. 13). În același timp, nu stă în puterea niciunei ființe omenești, nici în cea a vreunui regim să elimine acea „aură de mister care le-a fost adăugată lucrurilor" (Caillois, 1959, p. 20), aură prin care se subînțelege sacralitatea. Același autor francez vede sacrul ca pe o forță mistuitoare, de o asemenea intensitate, încât este capabilă să distrugă pe oricine se va pune în primejdie și se va apropia prea mult fără a fi inițiat, iar ceea ce va comite acesta se va numi sacrilegiu.

O observație importantă, care trebuie să fie făcută, se referă la faptul că sacrul nu este o categorie ce se atribuie unei anumite religii în particular, ci este un fenomen universal valabil, care poate fi surprins de orice om religios, indiferent de confesiune, ba chiar și de omul modern, care a încercat, fără succes, să izgonească sacrul din lume, acțiune al cărei mobil are, la rândul său, o natură dual, întrucât ființa umană, pe de o parte, își dorește să trăiască într-o lume puternic simbolizată, marcată de puritate, dar, pe de altă parte, preferă să se conducă de reguli prestabilite, de predictibilitate și comoditate, fără a-și asuma riscuri.

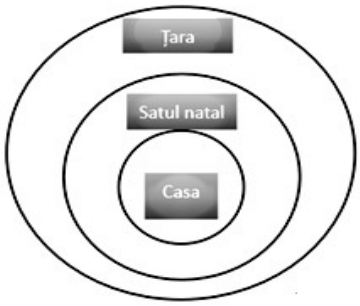
Sacrul și profanul. Urmând firul logic al definiției actualizate inițial, trebuie să prezentăm sacrul în opoziție cu profanul: să ne referim la două moduri ontologice paradoxale ale ființei sau, așa cum afirmă Eliade – la „două situații existențiale asumate de către om de-a lungul istoriei sale" (2005, p. 15), motiv pentru care cunoscutul istoric al religiilor a fost văzut drept un dialectician. Însă cele două noțiuni nu reprezintă categorii distincte, ci complementare și, uneori, interșanjabile – se întâmplă ca profanul să se transforme în sacru grație hierofaniilor, iar ceea ce este sacru să fie desacralizat. Totuși, sacrul este o ilustrare exemplară a ceea ce numim *coincidentia oppositorum* – reconcilierea contrariilor –, întrucât reunește calități contradictorii: sfințenie/sacrilegiu sau puritate/impuritate.

Spațiul sacru. Utilizând aceeași terminologie dicotomică, propusă de Mircea Eliade, vom reaminti că există mai multe tipuri de spații din punct de vedere calitativ: unele amorfe, inconsistente, neutre, haotice, lipsite de un centru fix, organizator, iar altele – adevărate, încărcate de semnificație, sacre prin urmare. Dar chiar și în spațiile nediferențiate se produc rupturi, manifestate prin hierofanii, care scot la iveală un Centru (numit și „buricul pământului") sau mai multe, astfel spațiul profan este consacrat, sanctificat, se transformă într-o lume adevărată.

Despre eul poetic al lui Vasile Romanciuc putem afirma că este un *homo religiosus*. Deși acesta trăiește într-o societate în continuă desacralizare, care înainte de căderea comunismului comporta anumite valențe, iar ulterior – cu totul altele, se păzește de „fluxul haotic și primejdios al lucrurilor” (Eliade, 2024, p. 5), căci pentru el este o chestiune de viață și de moarte, de „a fi sau a nu fi”, motiv pentru care tinde să se situeze în preajma Centrului lumii, în jurul căruia se construiește o lume marcată de sacralitate.

Pentru o înțelegere mai bună a celor expuse mai sus, am apelat la dicotomia despre care vorbește Roger Caillois – cea a lui afară și a lui înlăuntru – și am realizat o reprezentare schematică. Aceasta urmărește să facă o delimitare clară a modului în care este perceput/trăit spațiul sacru și cel profan de către eul poetic al lui Vasile Romanciuc. Ceea ce este situat în interior, lângă Centrul lumii, se referă la lumină, armonie, protecție, organizare, spre deosebire de ceea ce se găsește în exterior: tristețe, anarhie, damnare, ostilitate, boală etc.

La Romanciuc, spațiul dinlăuntru, simbolic, protector, este organizat pe mai multe niveluri. Eul se află în centru, în casa părintească, iar apoi, în cercuri concentrice, în jurul lui, se construiesc alte spații specifice anumitor niveluri ale realității. În mod evident, fiecare dintre nivelurile ilustrate alăturat este alcătuit

din multe alte microspații marcate de sacralitate, astfel că vorbim aici despre spații aparent finite, care adăpostesc infinitul, după cum „în miile sale de alveole, spațiul conține timp comprimat" (Bachelard, 2003, p. 40). Situarea în afara spațiului dinlăuntru, ce simbolizează un reazem ființial, determină însingurarea eului, o dezintegrare a identității și apariția, într-un final, a unui sentiment de alienare. Străin față de sine și față de alții, omul își poate pierde reperele existențiale, echilibrul interior. Pentru a evita însă o atare stare de lucruri, apără înlăuntrul cu atribute definitorii ale acestuia: „cu coiful cerului, scutul soarelui, spada izvorului, steagul credinței" (Romanciuc, 1979, p. 29).

În cele ce urmează, vom prezenta, pe rând, nivelurile alcătuitoare ale universului existențial creionat de Vasile Romanciuc.

Casa părintească. Nucleul care conține datele esențiale ale ființei este casa părintească, un topos mitic al tuturor începuturilor, „locul zămislirii" (Iederan, 2016, p. 31), unde se găsește mama cea dătătoare de viață, un „punct de sprijin absolut" (Eliade, 2005, p. 24). Deși nu se mai află în casa în care a văzut lumina zilei, eul poetic o transformă într-o imagine arhetipală, într-un loc al amintirii, pe care îl locuiește, se mută înapoi în el oricând dorește, ca într-o cochilie, după cum și-o imagina Gaston Bachelard. Tot el spunând că, în oricâte case i-ar fi dat unui om să-și ducă traiul, va transfera câte ceva din acea „primă lume a ființei umane" (2003, p. 38).

Când eul poetic se îndepărtează de nucleul existențial unde se găsește casa părintească, el trebuie, neapărat, să străbată drumul simbolic de întoarcere la origini, *regressus ad uteram*, pentru a se alimenta cu energia dătătoare de viață: „A pornit Făt-Frumos prin lume / în căutarea norocului. // A făcut înconjurul pământului / și l-a găsit. / Norocul / era pe locul / de unde-a pornit." (Romanciuc, 1979, p. 38).

Prin locuirea casei, eul comunică cu Marele Tot, nu în zadar, în mai toate culturile lumii se crede că acoperișul simbolizează cerul, pereții – cele patru zări, iar temelia – conexiunea cu lumea subpământeană. Casa lui Vasile Romanciuc este, în egală măsură, un spațiu închis cântecelor de sirenă ale lumii din afară, dar și un spațiu comunicant, al luminii: „O casă în care să-mi vină din liniștea țării lumină"; „O rădăcină, trecând adânc, pe sub fiecare casă" (Romanciuc, 1979, p. 32, p. 51). Casa care se include armonios în viața naturii este descrisă în poemul *Trec nori peste casa-mi*, din volumul de debut, în care surprindem echilibrul existent între lumea creată de om și Cosmos: „Trec în stoluri ploi… În stoluri / Peste-acoperișu-mi drag. «O să-ți crească – zice lumea – / Grâu de-a dreptul peste prag…» // Și târziu, la ochiul stelei, / Pe când ploaia contenea, / Casa mea, străbuna casă, / Cu câmpia semăna." (Romanciuc, 1974, p. 17).

Satul natal. Într-un alt „cerc al ființării" (Iederan, 2016, p. 30), dar care aparține aceluiași *înlăuntru*, este și cel al satului natal. Spre deosebire de nivelul anterior, al casei părintești, care era destinat doar membrilor familiei, aici apare

și plugarul, o prezență frecventă în poezia acelor vremuri, ce exprima un soi de ideal al timpurilor. Plugarul *locuiește* mai cu seamă în volumul de debut, din 1974, *Genealogie*, dar trebuie să menționăm că numele care i se atribuie sunt românești: Ion, Petre, Vasile. Casa plugarului devine un loc sanctificat prin prezența copiilor: „Iar casa, iar casa-i / Departe, în sat, / Stă cu copiii la geamuri, / Ca un pom din poveste / Frumos încărcat / Cu pui de pasăre / Pe ramuri." (p. 29). Și ocupația sa, așa cum o prezintă Vasile Romanciuc, nu este „un act profan, justificat doar de profitul economic" (Eliade, 2005, p. 74), ci o întoarcere la esențe, realizarea unui „lucru sfânt" (Romanciuc, 1974, p. 30).

Începând cu toposul satului, mai ales, putem să vorbim, în termenii propuși de Gaston Bachelard, despre obiectele-spații minuscule, care adăpostesc măririea. Spicul este, probabil, cel mai frecvent utilizat – un simbol al demnității, urmează, apoi, floarea, picurul de rouă, busuiocul – element indispensabil al riturilor de trecere, codrul cu frunze, izvorul. O apariție cu semnificații deosebite este salcâmul crescând pe „strămoșeasca vale", un loc marcat de sacralitate. Acesta este un ax al lumii – vârful său comunică cu dimensiunea de sus, rădăcina – cu cea de jos, iar tulpina stă ancorată în terestru. Funcții similare, în poezia lui Vasile Romanciuc, îndeplinesc nucul, cireșul, arțarul, mesteacănul. Bobul semănat în arătură este înzestrat cu puteri nebănuite, fiind purtător al vieții, dar care nu se raportează la ritmurile proprii umanității, ci la cele cosmice.

Râul de hotar – Prutul – este un loc al durerii, un „trup rupt" (Romanciuc, 2016, p. 87), în care „peștii mor de bătrânețe" (*Ibidem*, p. 105), un loc al răului, unde „fără să intri măcar o dată – te poți îneca de o infinitate de ori…" (*Ibidem*, p. 58). Peste Prut, la Liveni, în România, se conturează Patria mitizată și sanctificată, unde, credea copilul de odinioară, ar locui Dumnezeu. Astfel, constatăm că eul poetic al lui Vasile Romanciuc realizează o ierarhizare a spațiilor în funcție de importanța lor și Liveniul ocupa un loc privilegiat, fiind considerat un tărâm al făgăduinței, dată fiind prezența bisericii cu ale sale clopote, ce îndeplinea un rol protector, pe care îl semnalează și autorii Jean Chevalier și Alain Gheerbrant în *Dicționarul de simboluri.*

Ținând cont de faptul că, deși eul poetic a construit un spațiu de refugiu, marcat de sacralitate, acesta tot la o periferie a Centrului organizator al românității se găsește. Surprindem în poezia lui Vasile Romanciuc, scrisă în plin comunism, referiri la spații improprii Basarabiei numite RSSM – „El, muntele acesta, / Înalt și plin de faimă-i / Statuia unei inimi / Cercate de o spaimă!" (Romanciuc, 1979, p. 21). Prin intermediul imaginației, se accesează aceste spații care i-au fost refuzate eului poetic, față de care se află la o anumită distanță fizică, dublată de interdicțiile impuse de regimul totalitar. Alteori, supus terorii istoriei, atunci când „evenimentele istorice sunt golite de orice semnificație transistorică" și nu mai sunt „ceea ce au fost pentru lumea tradițională" (Eliade, 1990, p. 111), eul poetic

creează spații imaginare protectoare: „piatra de pe suflet” care poate deveni cetate sau lumea prefăcută în floare.

Țara. Cercul ultim, care separă *înlăuntrul* de afară, este reprezentat de țară, prezență-reper în poezia lui Vasile Romanciuc. Chiar odată cu volumul de debut, poetul refuză să cânte Marea Patrie Sovietică, semn al unei inocente disidențe (Alexandru Burlacu) și nu vrea să știe decât de spațiul în care se simte cu adevărat acasă, unde se vorbește „un grai din născare ales” (Romanciuc, 1979, p. 32) și este evocat, în nenumărate rânduri, motivul rădăcinilor, ce poate fi interpretat ca o dovadă de statornicie. Întrucât acest din urmă strat al *înlăuntrului* este în contact direct cu lumea din afară, el este populat de tot felul de apariții semnificative: privighetoarea care „cântul nu și-l schimbă” (*Ibidem*, p. 53), râul care „ține minte izvoarele din care s-a născut” (Romanciuc, 1984, p. 45), pământul care „niciodată nu-și uită uită legea și credința” (Romanciuc, 1979, p. 9). Prin urmare, legată indisolubil de spațiul sacru, este, înainte de toate, memoria.

Memoria. Un loc deosebit de toate celelalte, întrucât îi lipsește dimensionalitatea spațială, e memoria, locuită de tot felul de amintiri, fiind văzută ca o casă a „celor fără de moarte” (Romanciuc, 1984, p. 44). Devine, prin urmare, un nucleu organizator pentru oricare dintre nivelurile existenței umane. O trăsătură distinctivă a locului numit memorie este faptul că aceasta nu poate fi supusă influențelor exterioare profane exercitate prin forță: „nimeni / nu-și poate cumpăra / un loc în memorie, / nimeni / nu-i poate deschide ușa / cu șperaclul” (*Idem*). Dintre spațiile sacre, depozitare ale memoriei este, mai cu seamă izvorul. Apa acestuia, venind din dimensiunea subpământeană, constituie „substanța însăși a neprihănirii” (Chevalier și Gheerbrant, 1993, p. 163), asigurându-i celui ce bea energia spirituală necesară vieții.

Totuși, *înlăuntrul* nu este impenetrabil. Există agenți ai dezagregării, factori perturbatori, care încearcă să submineze ordinea instituită de veacuri – oamenii de zăpadă despre care se menționează în poezia cu același nume: „Făpturile acestea, pe-ascuns, ca niște hoațe, / În suflet ți se bagă să te înghețe-ncet / Să-ți facă ochiul gheață și sângele… tot gheață” (Romanciuc, 1974, p. 49); sau omul care „jură printre lacrimi cu vorbele învățate pe de rost”, lacrimi care sunt „de împrumut” (Romanciuc, 1979, p. 47), a căror acțiune este însă anihilată de proximitatea sacralității.

Mutații de paradigmă poetică. Dacă înainte de 1990, teroarea istoriei se manifesta prin exercitarea influenței unui regim opresiv, dezumanizant, începând din perioada respectivă, omul devine o victimă a lipsei de sens. În poezia de după 1990, când spațiul Basarabiei s-a trezit „independent”, acesta începe să fie cuprins de artificialitate ca de un cancer, devine o lume în descompunere, în surpare, care pășește grăbită pe calea desacralizării: „Țară fără dimineață… / Pâclă, negură și ceață…”; „Cer fără stele, arbori fără sevă. / Mor florile, albinele fac grevă.” (Romanciuc, 2016, pp. 56-57) În special, orașul este ilustrat drept

o construcție butaforică, neprielnică vieții, asemenea unui stup „uriaș de beton” (*Ibidem*, p. 123). Revenind la Eliade, care spunea că o lume poate să existe în datele ei esențiale doar dacă este consacrată, adică sacralizată, înțelegem că lumea descrisă de eul poetic al lui Romanciuc în volumele mai recente este una a haosului, un „paradis al viermilor” (*Ibidem*, p. 133), o lume întoarsă pe dos, definită, cel mai adesea oximoronic, paradoxal, prin imagini surprinse în oglinzi strâmbe și deformate. Pentru ființa umană un atare univers existențial devine un loc de tortură, „o masă amorfă, alcătuită dintr-un număr infinit de *locuri* mai mult sau mai puțin *neutre*, în care omul se mișcă, mânat de obligațiile” existenței profane (Eliade, 2005, p. 21), unde ar fi imposibil să reziste, dacă nu ar irupe anumite manifestări ale sacrului.

Într-o lume supusă desacralizării, poezia lui Vasile Romanciuc realizează un efort de conservare a sacrului. Printr-o arhitectură simbolică a spațiilor dinlăuntru – casa, satul, țara – eul poetic recuperează echilibrul cosmic, reface legătura cu Centrul și dă un sens profund ființării. Astfel, sacrul nu este doar o reminiscență arhaică, ci un principiu vital, protector, regenerativ.

Referinţe bibliografice:

1. BACHELARD, Gaston. *Poetica spațiului.* Trad.: Irina Bădescu; pref. Mircea Martin. Pitești: Paralela 45, 2003. ISBN: 973-593-824-3.CAILLOIS, Roger. *Man and the sacred.* Translated by Meyer Barash. Illinois: The free press of Glencoe, 1959.
2. CHEVALIER, Jean și GHEERBRANT, Alain. *Dicționar de simboluri.* Vol. I. Trad.: Daniel Nicolescu, Doina Uricariu. București: Artemis, 1993.
3. ELIADE, Mircea. *Încercarea labirintului.* Cluj-Napoca: Dacia, 1990. ISBN: 973-35-01328.
4. ELIADE, Mircea. *Sacrul și profanul.* București: Humanitas, 2005.
5. ELIADE, Mircea. *Nostalgia originilor.* București: Humanitas, 2024. ISBN: 978-973-50-8475-2.
6. IEDERAN, Daniela. *Configurații simbolice în opera lui Paul Goma.* Oradea: Ratio et revelatio, 2016. ISBN: 978-606-8680-47-7.
7. ROMANCIUC, Vasile. *Genealogie.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1974.
8. ROMANCIUC, Vasile. *Citirea proverbelor.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1979.
9. ROMANCIUC, Vasile. *Din tată-n fiu.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1984.
10. ROMANCIUC, Vasile. *Lumina glasului lăuntric.* Chișinău: Prut Internațional, 2016. ISBN: 978-9975-54-230-2.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.